

Takács Róbert

Tehenészgiccs a kultúra bölcsőjébe Amerika-kép Hollywoodon innen és túl 1945 és 1948 között a koalíciós pártok napilapjainak tükrében

Amerika kulturális tekintetben nem volt példakép az 1945 utáni Magyarországon – igaz, Nyugat-Európában sem. Az alábbi tanulmány azt vizsgálja, hogy a magyarországi lapok miként mutatták be az amerikai kultúrát és annak fő képviselőjét, az amerikai filmet. Milyen attitűdöt képviseltek Amerikával, illetve Hollywooddal szemben? Miben különböztek e téren a jobb- és a baloldali orgánumok? Mennyiben változott meg ez az értékelés az egypártrendszer kiépülése és az 1947 végétől kibontakozó kulturális bezárkózás hatására?¹

1. Amerika-kép – Hollywoodon innen

Hollywood több mint néhány óriási filmgyár. Szimbólum, a kólával és rock'n'roll-lal együtt az amerikai életérzés megtestesítője, az amerikanizált-globalizált kultúra jelképe. Ha úgy tetszik, a világ legnagyobb pedagógiai intézménye, a kulturális imperializmus leghatékonyabb eszköze (Wagenleitner, 1994).

Amerikát a 20. században a világ elsősorban filmjein keresztül ismerte meg, így az amerikai kultúra egyéb aspektusai a köztudatban háttérbe is szorultak. Az amerikai mítoszt táplálta Magyarországon a századforduló idején tetőző kivándorlási láz is (Puskas, 1982), amikor Észak-Amerika százezrek számára az ígéret földjét – a föld és a munka ígétét – jelentette.² Ez is közrejátszott abban, hogy Amerikának 1945 után is maradt némi vonzereje. A Magyar Közvéleménykutató Intézet 1948 tavaszán – amikor az egypártrendszer kiépítése már gőzerővel folyt – arról kérdezte a magyar lakosságot, szívesen élne-e egy másik országban. A válaszadók közel harmada vallotta be, hogy – ha a feltételek adottak volnának – elhagyná az országot. Körükben messze az Egyesült Államok volt a favorit: minden tizedik megkérdezett (9,6 %) az USA-t választotta volna.³

Az 1944-ben hatalomra jutó pártok értelmiségi holdudvarában azonban Amerika nem volt népszerű. Körükben az amerikai kultúra – Hollywoodon innen és túl – nem jutott elsődleges szerephez. Mivel a német kultúra vonzereje érthetően visszaesett, a régi-új vonzasközpont, a kulturális megújulás reménysége Nyugaton elsősorban Párizs lett (Takács, 2013). Ám az Egyesült Államok olyan gazdasági, katonai és világpolitikai – egyúttal kulturális – tényezővé lépett elő Európában, amelynek jelenlétét a kontinens mindennapjaiban nem lehetett negligálni.

1.1. Az Amerika-kép közvetítői: személyek, eszmék és tárgyak

A magyar társadalom – és a közvetítést végző értelmiség – Amerika-képe 1945 előtt és 1945 után is többnyire személyes tapasztalatok, közvetlen találkozások nélkül formálódott. Utazni az egyszerű magyar állampolgárnak a világháború után nemhogy Amerikába, Európán belül sem igen volt alkalmá (Bencsik & Nagy, 2005). Ám ez nem volt újdonság. Szerb Antal szerint egy angliai utazás már az 1930-as években is sokkal kevesebb ember elképzeléseit formálta a világról, mint egy Angliában játszódó regény (Sipos, 2013).

1 A tanulmány az OTKA (PD 109103) és a Bólyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

2 Jellemző például, ahogy Az Est az I. világháború előestéjén az egyik nagy budapesti kávéház főpincérének esetét ismertette. A férfi, aki végül az Empress of Ireland óceánjáró 1914. május 29-ei katasztrófájának hírére Berlinből visszafordult, a több jómódú vendég és borraló reményében indult útnak, és kollégái is nagyon irigyelték vélt leendő jövedelme okán (Visszatért az egyik nagyobb budapesti kávéház főpincére. *Az Est*, 1914. június 18.); Az elpusztult óceánjárón a jegyértékesítések alapján készített utaslista szerint 43 osztrák-magyar állampolgár utazott, akik közül 35-en fúltak vízbe. – Az Empress of Ireland halottai. *Az Est*, 1914. augusztus 9.

3 PIL 274. f. 23/26. ő. e.

1943–44-től Nyugat-Európában az amerikai katonák közvetlenül képviselték Amerikát: 1945-ben az amerikai hadsereg létszáma Európában megközelítette a kétmillió főt. Az Olaszországban swingzenére táncoló G. I. legalább annyira mindennapi képek számított, mint a párizsi utak forgalmát fölényes unalommal rágógumizva irányító társáé.⁴ Magyarországon ilyen Amerika-élményről nem beszélhetünk, noha sokan kerültek nyugati hadifogságba, ahol megismerhettek amerikai állampolgárokat is: 1947-ig mintegy 300 ezren tértek vissza Nyugatról (Papp, 1999). Korabeli lapjaink alig foglalkoztak az amerikai katonák európai jelenlétével. Az efféle kulturális transzferekről nemigen írtak többet, mint hogy immár az elegáns párizsi hölgyek is rágóval a szájukban élik a társasági életet.⁵ A Szabad Szó és a Szabad Nép csak 1946 végétől hangsúlyozta, hogy az USA jelenléte terhes Európában. Az Oxfordból hazatérő Hatvany Lajos professzor felesége például azt mesélte, a briteknek az amerikai katonával három problémájuk van: túlfizetett, túlfűtött szexuálisan és túljött az óceánon (*overpayed, oversexed and over here*).⁶

A fentieknél nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk az Amerikát szimbolizáló eszmék és tárgyak hatásának. Az előbbieken terén az amerikai demokráciát kell kiemelnünk, amely Tocqueville 1835-ös leírása óta Európa számára is megkerülhetetlen viszonyítási ponttá vált (Bayer, 1998). A koalíciós években számos cikk foglalkozott az Egyesült Államok társadalmi-politikai berendezkedésével. Elsőként Franklin D. Rooseveltt 1945. április 12-ei halála alkalmából fejtették ki a napilapok az amerikai demokráciával kapcsolatos véleményüket is. Az USA, amelyről írtak, természetesen Rooseveltt New Deal utáni Amerikája, a Szovjetunió háborús szövetségese volt, így az összkép pozitív lett. Egyedül a Népszava szögezte le, hogy az USA ebben az időben sem vált szocialistává, az elnök politikája a kapitalizmus megmentésére és ezért az amerikai társadalom igazságosabbá tételére irányult.⁷ A Szabad Szó ekképp lelkendezett: „[A] New Deal az államszocializmus szigorú elvei szerint nyúlt bele a kapitalizmus dzsungelébe”, így az elnök politikája a „szertelen liberalizmus és a profitkapitalizmus kátyújába került demokráciát elsőnek termékenyítette meg a szocializmus új erővel.”⁸ A Szabad Nép sem fukarkodott a szép szavakkal. Az amerikai „polgári demokráciát” a leghaladóbb szellemű nyugati államnak titulálta, amelyet erre predesztinált múltja, a feudalizmus és a zsarnokság korai elutasítása.⁹ A fentiekől a Kis Újság nekrológja alapvetően különbözött: nem a szocializmus felé haladó USA-t, hanem a reformok árán megmentett polgári demokráciát, az „egyenlő emberek szabad országát” köszöntötte. Balla Antal, a lap főszerkesztője, egyben 1945–1946-ban tájékoztatásügyi miniszter Rooseveltt legnagyobb tetteként azt emelte ki, hogy „kiragadta az országot a forradalom torkából”.¹⁰ A világháború végén létezett tehát Magyarországon egy olyan nyugati orientációjú értelmiségi csoport, amely az emberi szabadságjogokra épülő amerikai demokráciára példaként tekintett, míg a baloldaliak szemében csak annak szocialista színezetű változata lehetett elismert, de semmiképpen nem ideál.

A kommunista sajtóba a legnagyobb ívű Amerika-kép szovjet közvetítéssel került be. 1946 nyarán Ilja Ehrenburg az USA-t az ellentétek földjeként írta le: ahol kapni 200 dolláros szivart, míg sok család egy hónapig él ennyiből; ahol a szabadságot hirdetik, míg egyes államokban a fél lakosságnak nincs választójoga, vagy tilos a darwinizmust oktatni.¹¹ Az USA megítélésével kapcsolatos lappangó törésvonal a két nagyhatalom viszonyának Churchill fultoni beszéde után felgyorsuló megromlásával vált nyílttá. 1946 végén a Baloldali Blokk pártjainak sajtója már nem a demokrata Amerikát dicsérte, hanem a roosevelti útról letérő, a demokráciától távolodó amerikai társadalmat óvta, a Szabad Nép pedig az Egyesült Államok politikai berendezkedésének demokratikusságát is kétségbe vonta. A lap érvei – miszerint az USA-ban a különböző választási szabályok révén az európainál jóval alacsonyabb a részvétel, a Demokrata, illetve a Republikánus Párt nem jelent alternatívát, továbbá az amerikai feketék jogfosztottan élnek – 1947-től a Szabad Szóban és a Népszavában is felbukkantak. A kisgazda lap továbbra is kitért arra, hogy „az amerikai demokrácia a közvélemény erején és hatalmán nyugszik”,¹² és az amerikai álom szerves része maradt a nagyfokú társadalmi mobilitás.¹³

4 Marsall László: Kivertük a németeket, de tovább folyik a harc. *Szabad Nép*, 1945. április 29.

5 k. l.: Párizsi kockák. *Szabad Szó*, 1946. november 17.

6 Az angol munkásokat nem lehet háborúba vinni a Szovjetunió ellen. *Szabad Nép*, 1947. április 24.

7 Horváth Zoltán: Rooseveltt. *Népszava*, 1945. április 14.

8 Rooseveltt műve. *Szabad Szó*, 1945. április 14.

9 Révai József: Rooseveltt halálára. *Szabad Nép*, 1945. április 14.

10 Balla Antal: Rooseveltt. *Kis Újság*, 1945. április 14.; D. Gy.: USA. *Kis Újság*, 1945. július 23.

11 Ilja Ehrenburg: Búcsú Amerikától. *Szabad Nép*, 1946. július 17.

12 Balla Antal: Rooseveltt elnök. *Kis Újság*, 1946. április 13.

13 Balla Antal: Amerika. *Kis Újság*, 1946. június 16.

Az amerikai kultúrát sajátos módon képviselték a tárgyak, amelyek között kitüntetett szerepük volt a gépkocsiknak. Az amerikai autógyártás egyszerre fejezte ki a magas műszaki színvonalat, a gazdasági erőt, a jólétet és az amerikai életformát. Az USA külügyminisztériuma ezt később is igyekezett hidegháborús propagandacélokra kihasználni: például az 1959 nyári moszkvai Amerikai Kiállításon is a legújabb autómodelleket, háztartási gépeket és kozmetikumokat vetették be (Hixson, 1997). Christian M. Ravndal, az USA 1949 és 1951 közti budapesti követe egyik jelentésében arról számolt be, hogy Buick Century típusú gépkocsijukat Budapesten mindenfelé spontán tömeg veszi körül (Borhi, 2009). A magyar újságolvasó 1945 és 1948 között mindenekelőtt két amerikai gépkocsival találkozhatott: a katonai Jeepekkel és a Forddal. A Jeepek ügye 1945 végén került elő: a Kis Újság számolt be arról, hogy a kisgazda vezetésű Újjáépítési Minisztérium 5000 Jeep megvásárlásáról tárgyal.¹⁴ 1946 tavaszán, a martonvásári próbaüzem után még a Szabad Szó is elismerően írt az amerikai kocsik teljesítményéről. Adorján János parasztpárti államtitkár azt vizionálta, hogy tíz év múlva egy falusi lakodalom alkalmával csupán tíz Jeep fog állni a porta előtt, hiszen egy autóra tizenhatan is felférnek:¹⁵ a Jeep a falusi modernizáció amerikai szimbólumaként jelent meg.¹⁶

A Ford az amerikai technikai kultúrát, termelékenységet, sőt magát a modern kapitalizmust jelképezte – már az 1930-as évek Szovjetuniójában is (Parks, 1983). 1947-ben, Henry Ford halálakor a lapok a fordizmussal, azaz lényegében az amerikai kapitalizmussal kapcsolatban foglaltak állást. A Kis Újság nekrológja világos méltatás volt: piedesztálra emelte a kreatív és céltudatos vállalkozót, az amerikai álmodó valóra váltó *self-made man*, akinek a kapitalizmusa humanista, hiszen munkásbarát (megkímél a legnehezebb fizikai munkától, magasabb bért fizet), fogyasztóbarát és természetbarát (anyag- és energiatakarékosan termel).¹⁷ A Népszava az „erényeket” is negatív oldalról mutatta be – Ford kapitalizmusa kiválóan szervezett, de a munkások végletes kihasználását szervezi meg; magasabb bért ad, ami nem áll arányban magasabb elvárásaival. Az USA „korlátlan lehetőségei” a kizsákmányolás korlátlanságát leplezik.¹⁸ Az MKP lapjának értékelése árnyaltabb volt: üdvözölték a modern tömegtermelés és automatizálás atyját, akinek vívmányait csak az államosított ipar teljesítheti ki, miközben elítélték mint munkás- és szakszervezet-ellenes, a fasizmussal barátkozó kapitalistát.¹⁹

Az Egyesült Államok megítélésében tehát a kormányon belül is kétféle társadalmi vízió ütközött. Az egyik, amelynek a kisgazdapárton belül voltak hívei, az egyén autonómiájára és jogaira épülő demokráciát és a piaci versenyt is követendő példának tekintette. A másik viszont a fentiekkel szembemenő tendenciákat értékelte, és ezeket a vonásokat nagyította fel, ugyanakkor szemben állt az individualizmussal, az amerikai gazdasági teljesítményben pedig a kizsákmányolás momentumaira volt érzékeny.

1.2. Az amerikai kultúra a lapokban – a filmen innen

Az amerikai kultúrából a baloldali értelmiség elsősorban a tényfeltáró újságíráshoz is kötődő realista írókat – közülük is elsősorban Mark Twaint, Theodore Dreisert, Upton Sinclairt, Jack Londont, Sinclair Lewist – ismerte el már 1945 előtt, míg a fiatalabbak közül mindenekelőtt John Dos Passost, Ernest Hemingwayt. 1945 után említésre kerül még az Európában szolgáló Thornton Wilder, John Steinbeck, Eugene O'Neill, Arnaud d'Usseau, James Gow, Erskine Caldwell. Elsősorban azok a színpadi írók, akiknek drámáit a budapesti színházak is játszották, mellettük pedig néhány író és zenész, így a Budapesten több ízben fellépő Yehudi Menuhin.

Rengeteg apró hír szólt az amerikai kutatók műszaki-tudományos eredményeiről, az atomenergia orvosi felhasználásáról, a gyermekbénulás gyógyításáról, repülési csúcsokról, a holdutazás esélyeiről, a hírközlési kutatásokról – valamint a mindennapi életet megkönnyítő találmányokról, a házi hűtőkamráról, az elektromos fogkeféről, a molylepkebiztos nylonharisnyáról, a gépkocsikban használható telefonról. Mindez vegyes képet sugallt: egyrészt az amerikai tudományos kutatások magas színvonaláról tanúskodott, másrészt a „szent tudomány” és a „profán hasznosítás” ellentétét is jelezte.

¹⁴ Ötezer Jeep. *Kis Újság*, 1945. december 20.

¹⁵ Szabó Gabriella: Másfél hold sziklakemény talajt. *Szabad Szó*, 1946. május 12.

¹⁶ Rézsó Imre: Közelebb hozza a várost a tanyához a JEEP. *Szabad Szó*, 1946. június 9.

¹⁷ Balla Antal: Ford. *Kis Újság*, 1947. április 10.

¹⁸ Meghalt Henry Ford, az amerikai nagytőke jellegzetes képviselője. *Népszava*, 1947. április 9.

¹⁹ Meghalt Ford. *Szabad Nép*, 1947. április 9.; Gimes Miklós: Önműködő gyár. *Szabad Nép*, 1947. július 27.

Ebben is tovább élt az amerikai kultúráról a 19. századig visszanyúló – a magas- és a tömegkultúra szembeállításán alapuló – negatív sztereotípiák. Sőt maga a vita magva és annak érvrendszere ennél is idősebb egy évszázaddal, hiszen a népszerű kultúra kritikája – akkor még az európai kultúrán belül – már a 18. században kialakult (Gans, 2003). Az 1920-as években – Európa ellentétéként – új megerősítést nyert a gazdag, de felületes, kulturális hagyományok nélküli amerikai sztereotípiája. Más szavakkal: Európának kultúrája van, Amerikának csupán civilizációja (Wagenleitner, 1994: 166). Avagy az USA-nak két kulturális hidegháborút kellett megvívnia Európában: nemcsak a szovjet blokk országaival, hanem az Amerikára fenntartásokkal tekintő nyugat-európai elitekkel szemben is (Berghahn, 2001). Mindez Magyarországon is mélyen beágyazódott volt. A Magyar Szemléltől a ponyvaregényekig 1945 előtt is minden kulturális regiszterben visszaköszönt Amerika mint az alacsony kulturális és erkölcsi színvonal, „a tegnapi mára szerzett kultúra”, az anyagiasság, a haszonelvűség szinonimája. A Rejtő-regényekben az USA-ba darabokban átszállított lovagvárok, az Új Időkben a Woolworth és az Akropolisz szembeállítása fejezte ki ezt (Sipos, 2013).

Az USA 1945 után is megkapta az ebbe a vonulatba illeszkedő minősítést: „rágógumi-kultúra”. A Szabad Szó elkényeztetett, egyéniség nélküli, a sarki bárban banánszirupot kortyolgató tinédzsereknek mutatta az amerikai ifjúságot.²⁰ A baloldali lapok elmarasztalták az amerikai kultúra üzleti felépítését, ahol a kultúra, a sport – sőt a vallás – szimpla áruvá válik. Kritikájuk nemcsak kevés megértést tanúsított, hanem az amerikai magaskultúra eredményeit is figyelmen kívül hagyta. Az így vázolt kép szerint a tengerentúlon a sekélyesre, a tömegcikkre, a bulvárra van kereslet, így a magas irodalom helyett csak az alantas, a pornográf és a rövidített *digest*-kiadványok kelnek el,²¹ a nem profitelven működő opera pedig vegetál: még a New York-i Metropolitanben is csupán négy hónap az idény.²²

A két szuperhatalom viszonyának megromlásával a kritika felerősödött. A Szabad Szó és a Szabad Nép felvette az európai kultúra védelmezőjének pózát: féltették a francia irodalmat az amerikanizálódástól, az európai zenei kultúrát a dzsessztől és a swingtől. Az amerikai kultúra terjedését ragályhoz, annak élvezetét kóros, állatias állapothoz hasonlították. Egy házastársi szerepcserére épülő film kapcsán a parasztpárti szerző azt emelte ki, hogy a bugyuta történet éppúgy áthatol a tengeren, mint a jazz és a colorado bogár.²³ A dzsesszrajongókat ugyanez a lap így írta le: „...általában nyegle, dekadens, mámorba és valami beteges, erőtlenségre érzékiségbe vágyó emberek.”²⁴

Ellenpontot e téren is csak a Kis Újság jelentett, amely hajlott az amerikai kulturális teljesítmények elismerésére a magaskultúrán kívül is. Sőt nem vetette meg az USA által propagált fogyasztói kultúrát sem. 1945 végén így üdvözölte az újonnan nyíló bevásárlóközpontot: „...egy darab külföld Budapesten. A Budapest Hall amerikai stílusú áruház.”²⁵ Nagyon hasonlóan ahhoz, ahogy az 1933-as filmhíradó köszöntötte a Kristóf-áruházat: „Világvárosi képet nyújt a jazzband hangjai mellett megnyitott ötemeletes Kristóf-áruház” (idézi Sipos, 2013: 164).

A Kis Újság megértést mutatott a Budapestre is betörő swingőrület iránt, csak annyit rótt fel, hogy a fiatalok filmről ellesett mozdulatai köszönőviszonyban sincsenek az eredeti figurákkal.²⁶ Sőt, a kiscgazda lap még a bulvárújságírástól sem tagadta meg a szakmai elismerést: legalábbis meghajolt Michael Stern amerikai riporter előtt, aki egy interjú erejéig bejutott Giuliano szicíliai maffiavezér otthonába.²⁷

2. A hollywoodi film és fogadtatása

Az amerikai kultúráról általánosan elmondottak Hollywood megítélését is sokban előrevetítik, ám Hollywood térhódítása élesebben jelentkezett más amerikai kulturális javakénál. Filmjeivel az USA önmagát exportálta, az amerikai életérzést és Amerika nagyságát hirdette. Hollywood eközben szembekerült az egyes – erősen legyengült – nemzeti filmiparokkal. A hollywoodi menedzserek eltökéltek voltak abban, hogy visszaszerezzék korábbi domináns helyzetüket Európában és a Távol-Keleten. Az amerikai hadsereg nyomában mindenhova megérkezett az amerikai film is, az

20 Rágógumin, banánszirupon és fagyalton él a „teen agers”. *Szabad Szó*, 1947. március 2.

21 Amerika legsikeresebb könyve és sikerének története. *Szabad Nép*, 1948. január 11.; *Hírek. Népszava*, 1948. október 14.

22 Csak szerényen. Korszerű opera. *Szabad Szó*, 1948. december 24.

23 Az egyiptomi istenke tréfája. *Szabad Szó*, 1947. március 11.

24 Könnyű zene. *Szabad Szó*, 1947. április 13.

25 A Budapest Hall premierje. *Kis Újság*, 1945. december 14.

26 S. Gy.: Swing és lovacska. *Kis Újság*, 1946. február 10.

27 Jobb ma egy gengszter, mint holnap két miniszterelnök. *Kis Újság*, 1948. június 5.

amerikai katonai szervek pedig részt vállaltak a filmpolitika megvalósításában (Yecies & Shim, 2010; Wagenleitner, 1994). Ahol a kormányok megkíséreltek kvótákkal, importvámokkal védekezni, az USA a hitelek ügyét előhúzáva érvényesítette a hollywoodi érdekeket (Ulf-Møller, 2001; Wagenleitner 1994). Másol – így Ausztriában vagy Magyarországon – a nemzeti filmgyártás nem jelentett érdemi konkurenciát. Itt a közös exporttrösztbe tömörülő hollywoodi nagyok éppen a szabadkereskedelem jegyében igyekeztek az amerikai film pozícióit biztosítani.

Az amerikai film Washington szemében is többet jelentett üzletnél. Az amerikai katonai ellenőrzés alá vont területeken a State Department az amerikai filmet éppúgy a társadalom átnevelése és az Amerika-propaganda szolgálatába állította, mint a Szovjetunió a szovjet filmet saját megszállási övezetében (Yecies & Shim 2010; Wagenleitner, 1994). Igaz, az amerikai film szórakoztató értéke, tőkeereje, korábbi pozíciói, indirekt módszerei révén jóval sikeresebben oldotta meg ezt a feladatot, mint a szovjet (Murányi, 2005).

2.1. Amerikai film nélkül nincs mozi

„A kis mozikban régi amerikai filmek aratják várakozáson felüli sikereiket. Az orosz filmgyártás termékei átütő eredménnyel startoltak, az új amerikai filmek – közel 40 érkezett már eddig is – hetekig elvetik egy-egy bemutató filmszínház műsorgondját” – jellemezte az 1945 késő nyári mozihelyzetet a Fényszóró című művészeti hetilap.²⁸ A negyven új film túlzás. Még szóltak a fegyverek Európában, amikor a budapesti mozik már újra amerikai filmeket vetítettek, ám ezek zömét már korábban, 1940–41-ben is játszották: a mozik 1941 decemberében is mutattak be hollywoodi filmeket, ahogy Hollywood a német piacot is igyekezett – számos kompromisszum árán – megőrizni magának nemcsak Hitler hatalomra jutása, de a világháború kitörése után is (Urwand, 2013). A Magyar Film magazin címlapján négy nappal az USA-nak küldött hadüzenet előtt még ott díszelgett a friss Walt Disney-szenzáció hirdetése: „Bevonul győztes hadával az új hódító – Pinocchio.”²⁹

Az első valóban új amerikai filmet, „Az amerikai sas”-t az amerikai misszió hozta be július elején. Ezt továbbiak követték.³⁰ 1946 nyarán újra filmhiány állt elő, mivel az infláció következtében megbénult a filmimport. A forint bevezetésével, illetve az amerikai filmgyárakat képviselő MOPEX megalakulásával a hollywoodi import elől elgördültek az akadályok: a következő két évadban az amerikai filmek tették ki a magyarországi filmbemutatók legnagyobb részét.

Ebben az időszakban a hazai filmgyártás szinte teljesen állt; a koalíciós pártok által einstandolt mozik teljesen rá voltak szorulva a külföldi filmekre. Az Új Ember az országot külföldi filmgyártók gyarmatának látta, ahol „szinte elnyomóan telepszik rá életfelfogásunkra és filmgyártásunkra a külföldi ízlésirányok diktatúrája”, és ahol a mozikban magyar lélektől idegen kérdésekre idegen erkölcsök alapján adnak válaszokat.³¹ A két legnagyobb „gyarmatosító” ekkor az amerikai és a szovjet filmipar volt: az előbbi globálisan (Magyarországon a MOPEX révén), az utóbbi kiküzdött érdekszféráján belül (Magyarországon a Szovexportfilm és a MAFIRT révén).

A magyar közönség az előbbihez hozzá volt szokva, ahogy még az 1920-as évek szovjet közönsége is (Richmond, 2003). Az 1920-as és az 1930-as években Magyarországon is végig az amerikai filmek voltak többségben: igaz, cenzúraméterben, azaz a jóváhagyott filmtetekercsek hosszában számolva az 1925-ös 65 százalékhoz képest a részesedésük az 1930-as évek végére 50 százalék alá esett (Záhonyi-Ábel, 2013). A népszerű magyar filmek is a hollywoodi kliséket követő meseszövéssel aratták sikereiket.

Ezzel szemben a szovjet film ismeretlen volt a magyar közönség előtt. A MAFIRT 1945. januári alapításával épp azért siettek, hogy a szovjet film csillapítsa a magyar közönség filméhségét.³² Ám a monopolhelyzet nem sokáig állt fenn. A koalíciós pártok leosztották maguk között a fővárosi moziengedélyeket,³³ emellett minden párt igyekezett magát birtokon belül tudni a vidéki városokban is. Az új moziállalatok – a MAFIRT (MKP), a KIMORT (FKGP), az Orient (NPP) és a Sarló (NPP) – a pártok költségvetésében is fontos tételt jelentettek. A MAFIRT célja a szovjet filmek propagálása, távlatilag pedig az amerikai

28 A magyar filmgyártás helyzete. *Fényszóró*, 1945/4. (augusztus 16.).

29 *Magyar Film*, 1941/49.

30 *Világ*, 1945. július 6.

31 Kézai Béla: Mit nézzünk a filmen? *Új Ember*, 1947/46.

32 Szirmai István levele Gerő Ernő részére (1945. január 23.). PIL 274. f. 23/22 ó. e.

33 A Sarló Művelődési Filosztály tájékoztatója a filmszínházak elosztása tárgyában. PIL 284. f. 2/33. ó. e.

filmek háttérbe szorítása, az Amerika-propaganda kiiktatása volt. A MAFIRT vezetése mindezt más – „a szovjet és nem szovjet filmek helyes, politikus, szakszerű és megfontolt adagolásának módjával” operáló³⁴ – stratégiával akarta megvalósítani, mint a szovjet filmeket a közönségre zúdítva gyors eredményeket követelő szovjet partnere, amiből rengeteg konfliktus adódott.

Egy 1947-ben készült felmérés megerősíti, hogy a magyar közönség valóban az amerikai (25 %) és a magyar (25 %) filmeket kedvelte legjobban. A francia filmeket 16 százaléka, az angolokat 12 százaléka választotta. A szovjet filmek népszerűsége igen csekély volt, mindössze 7 százaléka említette.³⁵ Ezt a képet erősítik meg a nézettségi adatok: a MAFIRT 1946 őszi iskolások és üzemi dolgozók csoportos szervezésével elérte azt, hogy a szovjet filmvetítések helykihasználtsága 14 százalékos szintről 21 százalékra növekedjen.³⁶ Az amerikai film viszont könnyedén eladta önmagát. Sőt néha az akciók is visszafelé sülték el: 1947 májusában a MAFIRT jelezte, hogy a biankó szabadjegyeket a kedvezményezettek a legnépszerűbb – zömmel amerikai – filmekre tartogatták. Az „Arab éjszaka” című hollywoodi film egyik előadását úgy megrohamozták a szabadjegyesek, hogy be kellett zárni a pénztárat.³⁷

A filmpiaci realitások a kommunista filmirányítók kezét is megkötötték. A magyar moziknak – ideális esetben – évi 160 filmre volt szükségük, hazai filmgyártás híján lényegében importból. A Szovjetunió 45–55-öt tudott adni, úgynevezett „haladó filmekből” a MAFIRT-nál is csak a keret 25–30 százalékát látták feltölthetőnek. Mintegy 55 amerikai filmre és pusztán szórakozást nyújtó alkotásokra emellett is szükség lett volna,³⁸ ami állandó konfliktusforrást jelentett a szovjet partnerrel, a pártvezetéssel, illetve a filmkritikákat közlő kommunista lapok szerkesztőségével is.

2.2. Amerika mint az összehasonlítás egyik oldala

A MOPEX 55-nél több filmet is behozott. Ezek többségét a lapok is „hollywoodiként” sorolták be: a néző megneveztetésén, megíratásán, elémítésén vagy izgalomban tartásán keresztül nem akart mást, mint szórakoztatni. Jobb és baloldali, kormánypárti és ellenzéki lapokban egyaránt szembeállították az amerikai filmet más filmkultúrákkal. Eközben pedig bal- és jobboldal magától értetődően vette fel a – baloldalon mind nyíltabb Amerika-ellenességet is hordozó – régi értelmiségi kultúrpeszsimista attitűdöt.

Az ellenpont általában az európai film volt. A legsűrűbben a Szabad Szó pengette a kulturális pesszimizmus és elitizmus húrjait: az amerikai filmek a legfiatalabb korosztályok gondolkodását, értékrendjét veszélyeztetik, akik félő, hogy a „lopásból, rablásból, csalásból jól élő gengszter” alakjára néznek fel.³⁹ A lap leszögezte, hogy Európából hiányzik az olyan – „műveletlen” – polgári közönség, amely Amerikában a tömegkultúra táptalaja, így az európai nívót óvni kell az amerikai kommersztől. A Népszava általánosítások helyett inkább konkrét jelenségekkel foglalkozott: 1945–46-ban a „kísértetes” filmek, illetve a vígjátékok térnyerésében fedezte fel a hollywoodi sikerreceptek működési mechanizmusát. A lap marxista kritikája ennek társadalmi funkciót is tulajdonított: elterelni a figyelmet a valós szociális és gazdasági problémákról, kiereszteni a gózt azoknál, akik „nehezen törődnek bele a kapitalizmus rendje által nyújtott szűk lehetőségekbe”.⁴⁰

A Szabad Népből az amerikai filmek „káros” társadalmi mondanivalója kapott hangsúlyt, és e téren élesebben fogalmazott a szociáldemokrata napilapnál: „Az igazságot homályban tartó, megkerülő, ellenzékinek ható konckokat odavető »szórakoztatás« szintén politika. Reakciós politika.”⁴¹ Ezen felül az MKP lapja, amely 1946 tavaszától már a hollywoodi klisék, „silány illúziók” válságáról adott értékeléseket, azt is hangsúlyozta, hogy amit az amerikai film kínál – „Káprázatos külsőségek, érzelmesség, felszínesség, rafinált ritmusú bolond táncok, kenetesség. Tánc és ének a csömörig”⁴² – nem csupán üres, de idegen is a magyar valóságtól. Az európai film mellett a Szabad Nép csak az amerikai

34 A MAFIRT vezetőinek válasza a Quin elvtárs által átadott a MAFIRT elleni orosz kifogásokat 11 pontban összefoglaló átiratra. PIL 274. f. 23/23. ó. e.

35A Magyar Közvéleménykutató Intézet évi szemléje – 1947. Magyar Központi Híradó Rt. MOL XIX-I-10 11. doboz.

36 A MAFIRT jelentése az MKP Központi Titkárságának az 1946. novemberi működéséről. PIL 274. f. 23/22. ó. e.

37 A MAFIRT jelentése az MKP Központi Titkárságának az 1947. áprilisi működéséről. Beszámoló. PIL 274. f. 23/23. ó. e.

38 Angyal György feljegyzése Háy László részére. PIL 274. f. 23/27. ó. e.; A MAFIRT jelentése az MKP Központi Titkárságának a május-júliusi időszakról. PIL 274. f. 23/23. ó. e.

39 Kóródi József: Ponyvaregény, gengszterfilm, javítóintézet. *Szabad Szó*, 1946. szeptember 19.

40 Hámori László: Ami a vígjátékok mögött van. *Népszava*, 1945. szeptember 13.

41 A bagdadi tolvaj. *Szabad Nép*, 1945. április 25.

42 *Szabad Nép*, 1946. december 29.

filmiparral folytatott harcai kapcsán állt ki nyíltan, és csak a hidegháború kibontakozásával: az 1946. májusi Blum–Byrnes-szerződést, amelynek nyomán a francia mozik kapituláltak Hollywood előtt, csak 1947 tavaszától támadták, és innentől váltak rendszeressé a beszámolók az USA európai szövetségeseire kényszerített megállapodásokról. Ahogy egy írás fogalmazott: a Blum-Byrnes szerződés nyomán a francia közönségnek a jó bordeaux-i bor helyett be kell érnie coca-colával.⁴³ Mindezt az „amerikai filmimperializmus” formulába tömörítették.

A Kis Újság viszont továbbra sem vetette meg az amerikai kultúrát, Hollywood termékeit még 1947/48-ban is szimpátiával fogadta. Egy francia grafikkussal, Jean Image-zsal készített interjú is csak addig ment az európai és amerikai kultúra szembeállításában, hogy Európának nem a technikai tökéletességben kell versenyre kelnie Hollywooddal; a recept: „francia esprit-vel helyettesíteni a dollárt”.⁴⁴

Az amerikai-európai dichotómia az ellenzéki lapokban is feltűnt. Az Új Ember majdhogynem kijelentette: a legrosszabb francia film is jobb, mint a legjobb amerikai: a lap kritikusa a „Lányok a lejtőn” című film kapcsán fejtette ki, hogy: „...nívóját nézve viszont ismét beigazolódik a relativitás elve: a Jovet-film francia viszonylatban valóban gyöngye, de még mindig klasszisokkal jobb ennél a társánál.”⁴⁵ A hamis és a hiteles alkotás ellentétéhez a jobboldalon erőteljesen kapcsolódott a nemzeti és az idegen, a szerves és a szervesetlen szembeállítása. Egy hollywoodi klisék szerint építkező francia film kapcsán állapította meg az Új Ember:

„Semmi értelmét nem találjuk ezt az idegen palántát gyökértelenül átültetni Európába, és éppen a sajátos bájú francia szellem rovására. Amerikában talán lesz még művészet ebből a medve-humorból, a lassúbb tempójú európai filmnél viszont ráérünk gondolkodni.”⁴⁶

A két lojális baloldali újság, a Polgári Demokrata Párt által jegyzett napilap, a Világ, illetve a radikális párti hetilap, a Haladás közül elsősorban az utóbbi tekintett kritikusan Hollywoodra. Eleinte ez egyfajta pesti, kispolgári kivagyiságból táplálkozott, amolyan „ilyet mi is tudunk” attitűdöt képviselt. Kellér Andor például így jellemezte Hollywoodban befutott egykori pályatársainak munkáit:

„...egyfajta agyvelőfacsarás kínos terméke, sajátos elmejáték, ipari robot annak a szent célnak az érdekében, hogy a szőkefürtű gögös milliomos kisasszony minél csavarosabb helyzeteken keresztül jusson az egyszerű, de bátor farmer kisportolt karjaiba.”⁴⁷

A határozottabb Hollywood-kritikára a Haladás is csak 1947 tavaszától tért át. Balázs Béla kirohanása a Népszava vagy a Szabad Nép hasábjain is megfért volna:

„Vajon él-e még Griffith és látja-e, hogy ölte meg az amerikai kereskedelem zseniális művészművét, és hogyan szállítják Európa, Afrika és Ázsiai mozijaiba a legocsmányabb giccsset ugyanazokon a hadihajókon, melyeken Görögországnak, Törökországnak és Iránnak a fegyvert szállítják – hasonló célra.”⁴⁸

43 Miért nem szeretik Párizsban az amerikai filmeket. *Szabad Nép*, 1947. május 4.

44 (nika): Hat filmcsászár összehajol. *Kis Újság*, 1947. október 19.; Magyar népmeséből akar trükkfilmet készíteni a „francia-magyar Disney”. *Kis Újság*, 1948. február 20.

45 Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1948/29.

46 Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1946/16.

47 Kellér Andor: Levél Los Angelesbe. *Haladás*, 1946/30.

48 Balázs Béla: A zöldfrakkos filmrendező. *Haladás*, 1947/18.

A lap ezekben a hónapokban már tényként közölte: Európa elfordul Hollywoodtól, az „illúziók” és az álérzések helyett a realizmushoz tér vissza.⁴⁹ „Hollywood beteg. E zárt világban él, és önmagát ismétli csupán. Embereik elzárkóznak nemcsak a társadalmi, de művészi fejlődés elől is” – idézték René Clairt.⁵⁰ Az 1948-as leírásokban a válság képe gazdasági érvekkel – munkanélküli színészek, lenyesett költségvetés, leállított forgatások – bővült.⁵¹ A Haladás ebben is meglátta az európai kultúra hatását: „az Európát járt G.I.-k sokat fejlődtek és tanultak ideát. Már nem szívesen nézik az álszentimentális amerikai filmeket.”⁵²

„A hollywoodi börze válsága, a nagy sztárok bukása, az óriási amerikai film-munkanélküliség” a radikálisok lapja szerint egyben azt üzentte: a jövő a szovjet film útja.⁵³ A szovjet film már 1945-ben feltűnt mint Hollywood egy másik lehetséges ellenpontja. Sőt 1945-ben még a katolikus hetilap is pozitívan írt a szovjet filmről, annak művészi sajátosságait, kulturális beágyazottságát emelve ki. E szembeállításban Hollywood a negatív ellenpont: „Az orosz film egy nagyszabású életreportázs. Egyetlen orosz film sem került elénk, amelynek a mindennapi élet valóságától idegen, »kiagyalt« tartalma lett volna, exotikus fordulatokkal telítve.” Ezzel szemben a nyugati filmek alapműfaja a revü, a mindennapok valósága helyett a díszletek világa, hús-vér emberek helyett pedig olyan „jelleg nélküli embereket” ábrázol, akiknek „a mosolya, a könnye, a hangja, még a szívdobbanása is csak egy színfolt a revü nagy palettáján.”⁵⁴

A Világban a „Nagy Péter” című szovjet film 1946 őszi bemutatója után fogalmazódott meg hasonló gondolat:

„Egyik oldalon áll egy évtizedes, sajátos kialakultságú filmművészet, mely elsősorban nem szórakoztató és búfeledtető komédiázásra, hanem nagy társadalmi és politikai célok szolgálatára hivatottnak érzi magát; a másik oldalon pedig a magyar mozilátogatók hada, akik a másik végletben nevelődtek, megszokták a selejtes, kommersz vígjátékot, amely [...] óvatosan került minden problematikát.”⁵⁵

A fenti képlet 1948-ig nem változott, legfeljebb a baloldali lapokban élesebb kontrasztokkal festették le a különbségeket. A politikai szembenállás mellett is közös nevező volt tehát a magyarországi marxista és nem marxista baloldali, valamint jobboldali értelmiség körében az akkor is már közel két évszázados tömegkultúra-kritika érveinek felhasználása.

2.3. Tucatfilmek kicsinyke értéke és értékes filmek kicsinyke tucatja

Amerikabarát attitűd csak a Kis Újságra és a volt kiscgazdákból alakult Magyar Szabadság Párt lapjára, A Holnapra volt jellemző. A Kis Újság rövid filmismertetőinek lelkesedése az amerikai filmek iránt egyedi volt. A máshol fenntartással kezelt gengszter-, kaland- és akciófilmek, avagy a „100 százalékos amerikai mozi” nem került párba a tartalmi ürességgel, a negatív társadalmi hatással. Helyette az ármány, a szerelem, a gegek, az „igazi nagy bunyók” és a nagy tömegverekedések pergő képsorait vagy éppen a gondtalan mulattatást üdvözlötték.⁵⁶ Sulyok Dezső lapja mindössze tíz napot ért meg 1946 tavaszán (Szerencsés, 1997) – annyi kiolvasható, hogy A Holnap pozitív várakozásokkal tekintett az amerikai filmekre, és úgy látta, Hollywoodban „a világhírű sztárok komoly művészi versenyt támasztanak, és ott sem terem a fán a dollár”.⁵⁷

49 Forbáth Sándor: Hollywood a kalodában. *Haladás*, 1947/22.; P. Kerti: A hollywoodi forradalmárok. *Haladás*, 1947/36.; Gách Marianne: Hölgyfutár. *Haladás*, 1948/43.

50 *Világ*, 1948. június 6.

51 Forbáth Sándor: Angol számok – amerikai számok. *Haladás*, 1947/37.

52 Szatmári Jenő: Hollywoodban sem fenéig tejföl – sőt! *Haladás*, 1948/9.

53 *Haladás*, 1948/39.

54 K—La: Ismerkedünk az orosz filmmel. *Új Ember*, 1945/1. (augusztus 9.).

55 Tempefői: Nagy Péter és az orosz film Magyarországon. *Világ*, 1946. október 13.

56 Az ördög konyhája. *Kis Újság*, 1946. február 15.; Az Alvilág alkonya. *Kis Újság*, 1946. március 17.

57 Megyek Amerikába! *A Holnap*, 1947. március 25.

A Szabad Nép alapállása 1947-ig a teljes hallgatás volt, amelyet a teljes elutasítás váltott fel. Sorra jelentek meg a hollywoodi filmbemutatók kapcsán ilyen megjegyzések: tíz filmre való butaság, csak tovább gyengíti az amerikai filmek iránti bizalmat, „elképesztően ostoba tehenészgiccs”.⁵⁸ Igaz, még a Szabad Népből, a Szabad Szóból is kiérződött, hogy Hollywood a saját mércéjét meg tudja ugrani. „Ha valaki csak a cowboyképek leszállított igényével ül be a nézőtérre, ezúttal bosszankodás nélkül elszórakozhat” – írták például a „Rejtelmek völgyé”-ről.⁵⁹ A Szabad Szóba még olyan kitétel is „becsúszott”, hogy a „Gaucsó szerenád” hősnőjénél (Ann Sheridannál) „nem volt még [...] szebb és tökéletesebb megtestesítője az amerikai girlnek”.⁶⁰ A lap még 1947–1948-ban is osztogatott négyes és ötös osztályzatokat kommersz amerikai filmeknek.

Mivel az évente bemutatott öt-hat tucatnyi film közt találni kiemelkedőt, középszerűt és átlag alattit egyaránt, többet árul el az Amerika-recepcióról, hogy a lapok kritikusai mit emeltek ki a „hollywoodi” kategóriából. A Szabad Nép szűrője nem a művészi, hanem a társadalmi-politikai tartalomra volt kihegyezve. Gimes Miklós 1947 nyári kifakadásában egyetlen amerikai filmnek kegyelmezett: „A vádlott közbeszól”-t valódi társadalmi problémákkal foglalkozó haladó filmnek ismerte el.⁶¹ A „Leánysors” azért kapott menlevelet, mert az amerikai „uralkodó osztályok” dőzsölését „leplezte le”, és elmaradt a happy end (a milliomos fiú és a dolgozó lány nem talált egymásra).⁶² Az egyik legnagyobb elismerést az „Egerek és emberek” filmváltozata vívta ki: a kritikus szerint nem elhallgatni, hanem bemutatni igyekezett a kapitalizmus kizsákmányoló természetét, a kisember földéhségét és egzisztenciális félelmét.⁶³

A Népszava szintén e marxista alapállásból emelte ki a már 1945 márciusában vetített „Zolá”-t, vagy dicsérte a „Hová lettél drága völgyünk” című filmet mint az „elnyomott munkásosztály fájdalmasan megrázó történetét”.⁶⁴ A Szabad Szó a földnélküli amerikai agrárproletárok életét ábrázoló „Érik a gyümölcs” magyar párhuzamait emelte ki: „vándor gyapotszedő és napszamba arató, földbérelő társaság és urasági bérlő, motoros rendőr és kakastollas csendőr...”⁶⁵

Igaz, a Szabad Szó és a Népszava a filmeket nemcsak propagandaértékük, hanem művészi teljesítményük alapján is számon tartotta, és akár vallásos alaphangú történeteket is elismert. A Világ dicséreteiből is tarka – bűnügyi filmet, thrillert és musicalt is tartalmazó – kép rajzolódik ki.

A jobboldali lapok közül az Új Ember is világnézeti alapon „ismerte fel” a kiemelkedő filmalkotásokat, és egy nem színpadias, profitvadász, hanem mélyen vallásos Amerikát tárt az olvasó elé (amit leghatározottabban a Haladás bírált). E téren az USA került ki győztesen Európával szemben. A „vallásos filmek” közül különösen hármat emelt ki – ezek „A mennyország kulcsa”, a „Bernadette” és „A magam útját járom”.

A kortársak és az utókor által sokra értékelt hollywoodi filmekkel felemás módon bánt a magyar sajtó. Egyes Oscar-díjas filmek szinte észrevétlenül maradtak – igaz, az „Elfújta a szél”-t (1939 legjobb filmje) például anyagi okokból be sem mutatták. A Londonban és Párizsban divatmárkává váló „Mrs. Miniver”-t (1942) csak a Szabad Nép és a Világ szemlélte – az előbbi enyhén fanyalogva, az utóbbi elragadtatással. A „Hová lettél drága völgyünk” (1941) és a „Magam útját járom” (1944) fogadtatásáról már szóltunk. A háborús filmeposz, a „Casablanca” (1943) 1947 elején kapott hideget-meleget. 1945 Oscar-díjas filmjét, a „Férfiszenvédély”-t majdnem mindegyik baloldali lap felfedezte magának. A Világ kiemelte a briliáns művészi játékot és zenét, igaz, a happy endet nem érezte hitelesnek. A kiváló ötletek ellenére lapos befejezést rótt fel a Szabad Szó is. A Szabad Nép szerint a rendezés elkente, az alkoholizmusra egyszerűsítette a társadalmi-gazdasági problémákat. A Kis Újság a filmet kiskatéyszerűnek látta, és elvetette a film noir sötét ábrázolását; az Új Ember inkább a baloldali lapokkal értett egyet.⁶⁶ A később minden idők legjobb amerikai filmjének választott „Aranypolgár” a Világot leszámítva visszhangtalan maradt.

58 Utóbbi a Texasban nincs mese című filmről. A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1948. július 4.

59 A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. július 5.

60 Gaucsó szerenád. *Szabad Szó*, 1945. november 8.

61 Gimes Miklós: Mit látsz, ha beülsz a moziba? *Szabad Nép*, 1947. július 6.

62 A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. augusztus 10.

63 A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. november 30.

64 Zola. *Népszava*, 1945. március 11.; Hová lettél drága völgyünk. *Népszava*, 1947. január 22.

65 Balog János: Érik a gyümölcs. *Szabad Szó*, 1945. április 19.

66 Mozikritika. *Világ*, 1947. június 15.; Vizsgálják a filmek. *Szabad Szó*, 1947. június 15.; A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. június 15.; Filmkritika. *Kis Újság*, 1947. június 15.; Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1947/25.

3. A tömény Amerika-propaganda fogadtatása

Egyes amerikai filmek „amerikaiabbak” a többinél. Képsoraik nem csupán az úgynevezett „amerikai életformát” közvetítik, hanem direkt USA-propagandát szolgálnak. Az 1945 és 1948 közt bemutatott hollywoodi filmek közt két markáns csoportjuk rajzolódik ki: a háborús filmek és az Amerika „nagyjairól” szóló alkotások.

3.1. A háborús filmek

Az 1942 és 1945 közt gyártott mintegy 1700 amerikai film közül 500 szolgálta a katonák és a hátszág háborús ethoszának fenntartását (Wagenleitner, 1994). Ebből 1945-től bőven jutott Magyarországra is. 1945 augusztusában a Fényszóró magazin hatalmas lelkesedéssel köszöntötte az egyik első ilyen filmet, „Az óceán hősei”-t, amelyben egy amerikai konvoj szállít hadisegélyt a Szovjetunió számára. Az MKP házi vetítőjében bemutatott film rendezőjéről, Lloyd Baconról Pásztor Béla dicshimnuszokat zengett, túl azon az elismerésen, hogy lebilincselően izgalmas propagandafilm: „Celluloidba öntött szobrot állítottál Amerika hőseinek dicsőségére [...] filmeden keresztül bepillantást engedsz abba a gyönyörű, felemelő, csodálatos gépezetbe, amit úgy hívnak, hogy: amerikai lélek.” Ám a fő üzenet ekkor még a filmben ábrázolt háborús szövetség megőrzésének vágya volt: „A téma hatalmasan hömpölyög [...] hatalmas, mint az Atlanti-óceán. Igen, az Óceán, amely összeköti Amerikát Európával, mint ahogy Te is, Lloyd Bacon, összekötöted filmeddel Amerikát Európával.” Ebbe az Európába pedig feltétlenül beletartozott a Szovjetunió is.⁶⁷

A propaganda és szórakoztatás kettőssége – egymást erősítő hatásként – az amerikai háborús filmek kapcsán később is jelen volt. A „Joe Smith, az amerikai” című filmet, amelyben egyszerű repülőgépgyári mérnök győzte le az ellenséges ügynököket, a Népszava az „amerikai kispolgár háborús apoteózisa”-ként méltatta.⁶⁸ A háborús Amerika ábrázolása még 1947–48-ban sem váltott ki feltétlen elutasítást a baloldalon. A Szabad Nép méltányolta „A holnapért élni kell” „antifasiszta” és békepárti jellegét, és azt, hogy a háborút a „jogtalan kiváltságait féltő kevesek” érdekeként ábrázolta.⁶⁹ A Világ a „Szerelem parancsszóra” című filmet látta hatásos, a náci rezsim nőellenességét valóságúen feltáró propagandának.⁷⁰

A „Casablancá”-val szemben ugyanakkor elutasító volt a baloldal. A Világ ugyan a kulcsjelenetet – amikor a Marseillaise-t éneklők hangja elnyomja a náci katonatisztek dalát – felemelőnek érezte,⁷¹ ám a kommunista pártok számára az ellenállás érzékeny téma volt. Nem sok jóra számíthatott egy olyan film, amelynek „burzsoá” főhőse egy észak-afrikai lokálban szervezi Hitler megállítását. Gimes Miklós szerint Hollywood egy rossz ponyvaregény szintjére süllyesztette az ellenállási mozgalom küzdelmeit, míg a Szabad Szó ekképp ironizált: „...így képzeli el az amerikai Móricka az európai népek szabadságharcát.”⁷²

Az indulatok 1947 őszén, a „Dover fehér sziklái” felett csaptak össze. A Kis Újság és a Világ kritikusa nem érzekelte a változó időket: elhelyezte a filmet 1944 Angliájába. Ám 1947 őszén a nemzetközi helyzet alakulása új kontextust teremtett: A Szabadság, a Pfeiffer-párti hetilap azt az üzenetet olvasta ki belőle, hogy nem létezhet két tábor, „a világ egy és oszthatatlan”, sőt a magyar ellenzék támogatást remélhet az USA-tól: „Amerika nem hagyja el Európát. Sőt nem hagyja el a világot sem. Nem hagyja a félelem és a nyomorúság zsarnoksága alatt görnyedni, mert valahányszor hagyta, mindig saját vérével volt kénytelen megváltani tőle.”⁷³

A szintén aktualizáló Szabad Szó éppen ellenkezőleg: amerikai fenyegetésként, erkölcsrombolásként értékelte a filmet.⁷⁴

67 Pásztor Béla: Az óceán hősei. Új amerikai film. *Fényszóró*, 1945/2.

68 Joe Smith, az amerikai. *Népszava*, 1945. december 5.

69 A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. november 30.

70 Mozikritika. *Világ*, 1948. február 8.

71 Kristóf Károly: Mozikritika. *Világ*, 1947. február 9.

72 Gimes Miklós: Mit látsz, ha beülsz a moziba? *Szabad Nép*, 1947. július 6.; Heti filmkrónika. *Szabad Szó*, 1947. február 9.

73 Dover fehér sziklái. *Ellenzék*, 1947/2.

74 Az ifjúság állást foglalt az erkölcsromboló amerikai filmek ellen. *Szabad Szó*, 1948. április 13.

A fenti csörtéből azonban nem következik, hogy a jobboldal alapállása pozitív-megengedő, míg a baloldal kritikus-elutasító lett volna az amerikai propagandával szemben. Az Új Ember a béke vagy az antifasiszta küzdelem pátosza helyett a vallásos momentumokra – a hívő ember és a hit erejének ábrázolására – figyelt érzékenyen a háborús filmeknél („Guadalcanal”, „Öten voltak”, „Tokiói küldetés”) is. Ám a 225-ös Corvetta tengeri kalandját már teljesen értelmetlennek ítélte bő egy évvel a háború végét követően, és azt is elismerte, hogy a szovjet filmmel szemben Hollywood nem képes a közösséget „főhőssé” tenni.⁷⁵ Súlytalan „operettmeseként” húzta le a katolikus hetilap a „Torpedótámadás” című filmet, miközben a Népszava éppen ezt minősítette a háborús kalandfilm csúcának.⁷⁶ Az Új Ember „A flotta győz” című filmet utasította el leghatározottabban, jelezve, hogy a vesztes háború után a katolikus jobboldal sem volt hajlandó elfogadni minden Amerika-propagandát. Különösen az olyat, amely fekete-fehéren ábrázolta az amerikai hadsereget és katonát, ezzel kimondatlanul is szembeállítva vele a „másik” oldalt.⁷⁷

1947 ősze a hollywoodi Amerika-propaganda megítélésében is változást hozott a baloldalon. Az első támadást – túllépve a problémamentes, hamis kép bírálatán – Gimes Miklós cikke jelentette, amely azt vizionálta, hogy az Amerika legyőzhetetlenségének mítoszát tápláló háborús filmekben olyannyira lanyhul a németellenesség, hogy azok ellenségképe már-már nem is a náci Németország.⁷⁸ Nemsokára Balázs Béla is „fasiszta” és háborús propagandáról írt a locarnói filmfesztivál kapcsán.⁷⁹ Majd a Szabad Népből és a Szabad Szóba általánossá vált az a vélemény, hogy az USA kormánya Hollywoodot szovjetellenes, háborús propagandára használja fel. Olykor alaptalanul (mint Grigorij Alekszandrov vádja az amerikai háborús nosztalgiákról az – éppen ellenkezőleg – társadalomkritikus élű „Életünk legszebb évei” kapcsán), máskor teljes joggal, így a hidegháborús filmek sorát megnyitó „Vasfüggöny” esetében.⁸⁰ Márpedig ez a sor nem volt rövid. Az amerikai kormány és Hollywood együttműködése a második világháború alatt – az aktuális szövetségi viszonyoknak megfelelően – még olyan filmeket eredményezett, mint a „Moszkvai küldetés”, az „Északi Csillag”, az „Oroszország dala”, a „Három orosz lány” vagy a „Sztálingrádi fiú” (Koppes & Black, 1987). Azonban 1948 és 1952 között már 48 olyan hidegháborús film készült a hollywoodi stúdiókban, amelynek a fő üzenete a kommunizmus elleni küzdelem volt (Wagenleitner, 1944). 1948-ban a magyar lapok már Hollywood „nyílt fasizmuspártolását” kiáltották.

3.2. Az Amerika-mítoszok

A politikai lapok a háborús filmeknél jóval kevesebb megértést tanúsítottak az amerikai nemzeti „mítoszok” iránt. Lényegében visszhangtalan maradt „Az ifjú Lincoln” és az „Aranypolgár” is. Az előbbi esetében a polgári baloldal mutatott csak érdeklődést – a Haladás gyorsan megrajzolta Rooseveltt és Lincoln mint két szabadságharcos párhuzamos portréját, ám a Világ inkább azon kesergett, hogy a rendezés pankrátort csinált Lincolnból.⁸¹ Az utóbbiról csak a Világ közölt kritikát – lesújtó: „A téma olyan távol áll tőlünk, mint a Manchester Guardian a Kisbürgözdí Híradótól.” Sőt a híres zárójelenet kapcsán – amelyben elégetik William Randolph Hearst alias Charles Foster Kane gyermekkori holmijait – megjegyezte, hogy jobb lett volna az egész forgatókönyvet a tűzre hányni.⁸² Ám más nagy amerikaiak sem volt könnyű útja a magyar kritikusok szívéhez. A „Yankee Doodle”-ben George M. Cohan zeneszerző élete a Világ kritikusai szerint teljességgel közömbös az európai nézők számára.⁸³ Zenében a vérbeli amerikai műfaj a dzsessz volt. A féltucatnyi dzsessztémájú film közül kiemelkedett a Gershwinről szóló „Kék rapszódia”. A polgári és a katolikus lapok lelkesen beszéltek az „igazi zeneélményt” adó műről, a „maradandó” hatásról, a dzsessz nemzeti műfajjává nemesítéséről, az amerikai életérzés zenébe öntéséről. A Szabad Szó ezzel szemben hollywoodi selejtnek

75 Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1946/34, 7.

76 Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1946/41, 7.; Torpedótámadás. *Népszava*, 1946. szeptember 21.

77 Hunyadi Dalma: Film. *Új Ember*, 1946/44., 8.

78 Gimes Miklós: Mit látsz, ha beülsz a moziba? *Szabad Nép*, 1947. július 6.

79 Balázs Béla: A locarnói filmcsatáról. *Szabad Nép*, 1947. augusztus 1.

80 Életünk legjobb évei. *Szabad Szó*, 1947. december 9.; Csak szerényen. A film és kísérőzenéje. *Szabad Szó*, 1948. április 14.

81 Mozikritika. *Világ*, 1947. február 11.

82 Kristóf Károly: Mozikritika. *Világ*, 1947. augusztus 3.

83 Kristóf Károly: Mozikritika. *Világ*, 1947. március 23.

nevezte, a Szabad Nép Gershwin zeneszerzői jelentőségét is kétségbe vonta.⁸⁴ A dzsesszt csak a Világ, a Haladás és a Kis Újság – sőt az Új Ember – kulturális rovatainál kedvelték, de az Európában ismeretlen zenészek köré kerekített – soványka – történeteket már kevésbé.

Amerika legtöbbet emlegetett művésze ezekben az években is Chaplin volt, akinek két „új” filmje került a magyar nézők elé: az 1945 előtt természetesen letiltott „A diktátor”, és a „Monsieur Verdoux”. Chaplin nemzetközileg a baloldali emblemikus figurája volt. A baloldali sajtó szerette, művészetébe belelátta saját mondanivalóját, és nem is igazán tekintette amerikaiinak. A polgári baloldali lapok számára Chaplin művészetének lényege általános emberi, humanista, pacifista volt.⁸⁵ Ám a Világban, a Haladásban forradalminak tűnő kisember a munkáspártok értékelése szerint sem „A diktátor”-ban, sem a „Monsieur Verdoux”-ban nem volt elég radikális – különösen a Népszava látta a kapitalizmuskritikáját kispolgári szinten megrekedtnak, miközben a Kis Újság éppen azért dicsérte, mert nem azt, hanem általános morális felháborodást keresett benne.⁸⁶ „A Diktátor” bemutatójára csak 1947 végén került sor, így az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság (HUAC) által célba vett Chaplin, világpolgársága ellenére, egyfajta Amerika-szimbólummá vált: a Szabad Nép a másik – jobb és igazságosabb – Amerika, az egykori szövetséges jelképévé léptette elő.

4. A szakítás

1948 júliusában a vészes filmhiány jeleként említette a Demokrata Néppárt lapja, A Hazánk, hogy a fővárosban három premiermozi is azt a „Lázad a dzsungel” című amerikai filmet vetítette, amely 1947 őszén még „Fehér gorilla” néven futott, csak éppen ekkor már a MAFIRT forgalmazta. Ezekben a napokban vált ismertté a szakítás a MOPEX és a magyar filmvezetés között, így az amerikai filmek – és általában a nyugati „polgári kultúra” – 1947 őszén, a Zsdanov-doktrína meghirdetése után kezdődő kiszorítása az utolsó szakaszba lépett.

Az 1947 végén folyó vitában a kommunista és a parasztpárti orgánumok képviselték a zártságot, míg a szociáldemokrata és a kisgazda lapok a kulturális nyitottság álláspontját. Az előbbieket a kulturális – és az erkölcsi – önvédelem jegyében léptek fel a „valutapazarlás” ellen: „A kizárólag gengszterfilmeket játszó zugmozik környéke hemzseg a züllött, munkakerülő, csavargó gyerekektől, akik a bíróság előtt is bevallják, a vadnyugati filmekről kaptak tippet” – írta többek közt a Szabad Szó.⁸⁷

A következő akciót a Belügyminisztériumból indították hét amerikai színész filmjeinek letiltásával, amit februárban további hat színész kiátkozása követett.⁸⁸ A Szabad Nép az érvelésében felhasználta a színészek által a HUAC előtt tett állítólagos nyilatkozatokat. Így a lap Adolphe Menjout és Robert Taylort szenvedélyes kommunistagyűlölőként, sőt az előbbit Hitler-imádóként festette le.⁸⁹ A Szabad Szó az erkölcsi züllés elleni fellépéssel, a Népszava a gyenge filmek elleni védekezéssel és a baloldali amerikai színészek melletti szolidaritással magyarázta a döntést. A polgári lapok egy-egy írásából – ha 1948 elején már nem is vetemedtek a Rajk László vezette belügyminisztérium nyílt bírálataira – kiolvasható volt, hogy az intézkedések nem voltak megalapozottak. Így a Kis Újságban Eric Johnsonnak, az amerikai filmszövetség elnökének nyilatkozata épp azt üzenté, hogy a szakma kiáll a kommunizmussal vádolt színészek mellett.⁹⁰ A Haladás a Screen Writer magazin alapján lapszemlét közölt a színészek vallomásairól, amelyből épp az rajzolódott ki, számos színész éppenséggel hátrított a bizottság előtt. Gary Cooper, aki azt vallotta, hogy „nagyon sokszor olvastattak el velem leplezetlen kommunista szellemű forgatókönyveket”, egyetlen egyet sem volt képes megnevezni. Ginger Rogerst állítólag anyja óvta meg attól, hogy „kommunista eszmékkel mételyezzék meg”. Lilian Hellman válasza már-már nyíltan gúnyt űzött a bizottságból:

84 A hét filmjei. *Szabad Nép*, 1947. május 18.; Vizsgálják a filmek. *Szabad Szó*, 1947. május 18.

85 Chaplin a zsidókérdésről. *Világ*, 1947. január 11.; Szegő Zsuzsanna: Chaplin. *Haladás*, 1946/40.

86 Papp Antal: Chaplin és Békeffy. *Haladás*, 1947/30.; Palotai Boris: Antihérosz és halandzsahős. *Népszava*, 1948. január 11.; M. Verdoux. *Népszava*, 1948. november 19. Chaplin, a kékszakáll. *Kis Újság*, 1947. július 3.

87 Tollhegygel. Amerikában már tilos. *Szabad Szó*, 1947. december 16.

88 451.300/1948 B.M. számú rendelet.

89 Kitiltották Magyarországról a fasisztabarát hollywoodi filmszínészek filmjeit. *Szabad Nép*, 1948. január 17.

90 Amerikai filmvezér a szellemi koncentrációs táborról. *Kis Újság*, 1947. október 30.

„Az amerikai filmekben soha nem voltak kommunista eszmék. Már csak azért sem, mert az amerikai filmekben semmiféle eszmék nincsenek.”⁹¹ Egyedül A Hazánk kritizálta élesen az intézkedést, sorra cáfolva a baloldali lapok érveit.⁹²

A Nyugattal való kulturális szakítás ideje a filmiparban 1948 nyarán jött el: június végén a kommunista mozitröszt igazgatója örömmel tudatta, hogy: „Maas és Kanturek urakkal együtt eltávozott Budapestről a rettenthetetlen gengszterek, a zseniális milliárdosok, az ellenállhatatlan démonok levitézlett serege is.”⁹³

Mindez nem jelentette azt, hogy a mozikból máról holnapra eltűntek volna az amerikai filmek. 1948 első felében még a MAFIRT vezetése is a fokozatos kivezetésben gondolkodott, ami a tavaszi arányok ismeretében racionális taktikának tűnik: a Szabad Nép adatai szerint márciusban a 43 pesti mozi háromnegyede – 33 – még mindig amerikai vagy angol filmeket játszott, és csupán három moziban ment szovjet, háromban francia, négyben pedig magyar film.⁹⁴ A terv az volt, hogy a közel 250-re becsült, 1945 előtti „haladó szellemű” amerikai filmmel pótolják a hirtelen kiesést.⁹⁵ A MOPEX távozása után új helyzet állt elő: a mozik égető filmhiánnyal küszködtek. A Hazánk decemberben arról számolt be, hogy a beígért, Roosevelttel idején készült amerikai filmek közül mindössze négy érkezett meg, de a tervben szereplő 22 olasz filmből is csak egyetlen egy.⁹⁶

Novemberben és decemberben már mindössze egy-egy amerikai filmet mutattak be. Az „Egy férj fellázad” egy vígjáték idegesítő szomszédokkal, ide-oda hurcolászott, halottnak hitt női testtel, körkörös zsarolással és félreértésekkel. Az „Észak csillaga” viszont már a roosevelti háborús koalíció időszakát reprezentálta. E szövetség a magyarországi bemutató idejére végleg felbomlott, a hollywoodi filmeknek pedig egy szűk évtizedig nem maradt hely a magyar moziban, s a lapokban is csak a leleplező hangú, antiimperialista kirohanásokban.⁹⁷

5. Összegzés

Az Amerika-kép meghatározó kontextusa a tömegkultúra és a magaskultúra közt folyó vita volt 1945 és 1948 között is. Maga a tömegkultúra kritikája Európában ekkor már két évszázados volt, ám ennek kiforrott érvrendszere a 20. század közepén magától értetődően fordult a tömegkulturális termelés fő forrása, az amerikai kultúra ellen. Az amerikai kultúra és a tömegkultúra már a század első felében szinonimává vált Európában, és mindkettőt a leginkább a legtöbbekhez eljutó művészet, a film fejezte ki. Így a viták tárgyává és a kritika céltáblájává mindenekelőtt Hollywood vált, nem az amerikaiias ponyvaregény, képregény vagy a dzsesszene.

Az amerikai film kritikájában, avagy a magaskultúra védelmében a jobb- és a baloldal első pillantásra meglepő egységet mutatott fel. A marxista és a polgári baloldaltól a vallásos jobboldalig mind hajlottak arra, hogy az európai kultúrát állítsák szembe vele, és rendre azt szemelték ki mégis értékesnek, ami a kínálatból nem volt amerikaiias, hollywoodias. Egyedül a kisgazdapárti Kis Újságban bukkant fel bizonyos szimpátia a tömegkultúra (és talán ez a vonal megjelent volna a két jobboldali polgári párt rövid életű lapjaiban is) – a hollywoodi klisék alapján érzelmesre, mulatságosra vagy izgalmasra jól megrendezett filmek, a dzsesszene – iránt. Ám míg a sorozatban gyártott filmek minősége iránti elutasítás – és ennek jegyében az „európai kultúra” védelme közös lehetett, a Népszavára és a Szabad Népére jellemző marxista kritika elsősorban a valóság meghamisítását, a társadalomábrázolás hazug voltát, sőt a tömegek passzívvá tételét róttta fel, ami a jobboldali (és liberális) bírálatban nem játszott szerepet. Itt a kulturális elitizmus mellett elsősorban a konzervatív értékek féltése motiválta a kritikusokat.

Ugyanakkor Hollywood és az amerikai kultúra kritikája nem maradt független az Egyesült Államokhoz való általános alapállástól, amit a hidegháború kialakulása és elmélyülése még inkább előtérbe állított. Egy-egy film, illetve a filmek

91 Gách Marianne: Hölygfutár. *Haladás*, 1948/7.

92 Ifj. Ráth József: Stan és Pan – tiszta művészet; Gary Cooper – ponyva. Mi az igazság a betiltott amerikai filmek körül? *Hazánk*, 1948/4., 1948. január 22.

93 Angyal György: A Mopex kivonul Magyarországról. *Szabad Nép*, 1948. június 27.

94 Örültek, kísértetek, bérgyilkosok, hipnotikus álomban lebegők. *Szabad Nép*, 1948. március 21.

95 MAFIRT feljegyzés a magyarországi filmpolitikai helyzetről (1948. január 12.). PIL 274. f. 23/27. ő. e.

96 Filmsarok. *Hazánk*, 1948/49.

97 L. Barcs Sándor: Amerikai filmet láttam Helsinkiben. *Magyar Nemzet*, 1952. augusztus 20.

propaganda-tartalmának értékelése 1947 nyarától-őszétől egyre jobban függött attól, hogy az adott nézőpontból Amerika reményt vagy ellenségképet jelentett-e. A baloldali lapokban így vált az álizgalmak, a giccs és az illúziók gyárából a fasizmus szakértője.

Irodalom

- Bayer József (1998): *A politikai gondolkodás története*. Budapest: Osiris.
- Bencsik Péter & Nagy György (2005): *A magyar úti okmányok története 1945–1989*. Budapest: Tipico Design Kft.
- Berghahn, Volker R. (2001): *America and the Intellectual Cold Wars in Europe. Shepard Stone between Philanthropy, Academy, and Diplomacy*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Borhi László (2009): *Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989. Források*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet.
- Gans, Herbert J. (2003): Népszerű kultúra és magaskultúra. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Hixson, Walter L. (1997): *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War*. New York: St Martin's Press.
- Koppes, Clayton R. & Black, Gregory D. (1987): *Hollywood Goes to War: How Politics, Profits and Propaganda Shaped World War II Movies*. Berkeley: University of California Press.
- Murányi Gábor (2005): „A legrosszabb orosz film is jobb, mint egy amerikai.” Dokumentumok a szovjet film magyarországi hegemóniájának megteremtéséről (1945–1948). *Múltunk*, 3. sz., 39–102. o.
- Papp Tibor (1999): *Hadifoglyok írnák. Hadifoglyors a második világháborúban*. Budapest, Hadtörténeti Levéltári Levéltár, 1999. Forrás: <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> (utolsó letöltés: 2012. december 20.).
- Parks, J. D. (1983): *Culture, Conflict and Coexistence. American–Soviet Cultural Relations, 1917–1958*. Jefferson & London: McFarland.
- Puskás Julianna (1982): *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban: 1880–1940*. Budapest: Akadémiai.
- Richmond, Yale (2003): *Cultural Exchange and the Cold War*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Sipos Balázs (2013): Világ-képek, kulturális regiszterek és Amerika jelenléte a Horthy-korban. In: Feitl István (szerk.): *Zárt/nyitott Magyarország. Politikai és kulturális orientáció 1914–1949*. Budapest: Napvilág.
- Szerencsés Károly (1997): *A nemzeti demokráciáért. Sulyok Dezső, 1897–1997*. Pápa: Pápa Város Önkormányzata.
- Takács Róbert (2013): Nyitás és új bezárkózás. A koalíciós napilapok szellemi Nyugatról alkotott képének változása, 1945–1948. In: Feitl István (szerk.): *Nyitott/zárt Magyarország. Politikai és kulturális orientáció 1914–1949*. Budapest: Napvilág.
- Ulf-Møller, Jens (2001): *Hollywood's film wars with France: film-trade diplomacy and the emergence of the French film quota policy*. Rochester: University of Rochester Press.
- Urwand, Ben (2013): *The Collaboration: Hollywood's Pact with Hitler*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Wagenleitner, Reinhold (1994): *Coca-Colonization and the Cold War: the Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Yecies, Brian M. & Shim, Ae-Gyung (2010): Disarming Japan's cannons with Hollywood's cameras: cinema in Korea under U.S. occupation, 1945–1948. *The Asia-Pacific Journal, Japan Focus*, 3. sz., 1–20. o.
- Záhonyi-Ábel Márk (2013): Külföldi filmek a Horthy-korszak Magyarországn. In: Feitl István (szerk.): *Zárt/nyitott Magyarország. Politikai és kulturális orientáció 1914–1949*. Budapest: Napvilág.

Takács Róbert PhD, a Politikatörténeti Intézet tudományos munkatársa. Szakterülete az 1945 utáni magyar történelem. Legfőbb publikációi a politikai újságírás, a kelet-nyugati kulturális kapcsolatok és transzferek, valamint a politikai humor témáiban születtek. Legutóbbi könyve: Politikai újságírás a Kádár-korban (2012). Legutóbbi írása a *Médiakutatóban*: „Szűts Zoltán»A világháló metaforái. Bevezetés az új média művészetébe« című könyvéről (2014. nyár). Email: takrobi@yahoo.com